

2. Politická a myšlenková východiska chorvatských národně-integračních ideologií

2.1. Stavovská ideologie obrany autonomních práv Trojjediného království

Formování moderního chorvatského národa bylo zásadním způsobem poznamenáno politicko-správní, etnickou a náboženskou heterogenitou území, na němž tento komplikovaný a dlouhodobý proces probíhal. Toto teritorium bylo až do zániku habsburské monarchie rozděleno do několika politicko-správních jednotek, jež se díky rozdílnému historickému vývoji výrazně lišily svým civilizačně-kulturním rázem, sociální strukturou obyvatelstva a charakterem místního hospodářství. Rozdíly mezi jednotlivými oblastmi, v nichž se chorvatský národ utvářel (civilní Chorvatsko a Slavonie, Vojenská hranice, Dalmácie, Istrie, Bosna a Hercegovina)²⁰ byly umocňovány nízkou intenzitou vzájemných vazeb a hluboce zakořeněným regionalismem lokálních elit. Je tedy pochopitelné, že chorvatský národotvorný proces nesl četná regionální specifika a probíhal odlišným tempem v různých částech území obývaného chorvatským etnikem.²¹

Ideové a politické centrum chorvatské národní integrace se od počátku nacházelo v tzv. civilním Chorvatsku, které se spolu s větší částí Slavonie těšilo omezené autonomii v rámci Uherského království.²² Jednotu a samosprávu těchto zemí, které společně tvořily tzv. bánské Chorvatsko, symbolizovaly instituce společného královského místodržícího (bána) a sněmu (saboru) se sídlem v Záhřebu. Roku 1881 byla s bánským Chorvatskem sloučena většina Vojenské hranice, již do té doby spravovala Vídeň jako zvláštní militarizovanou oblast, která od 16. století sloužila jako obranný val habsburské monarchie proti pronikání osmanských Turků na její území. Teprve po napoleonských válkách (1815) se Rakousko trvale zmocnilo Dalmácie a části Istrie, které se do zániku Republiky sv. Marka (1797) nacházely pod benátskou nadvládou.²³ Po rakousko-uherském vyrovnání (1867) připadly Dalmácie a Istrie předlitavské části monarchie, v jejímž rámci užívaly až do roku 1918 status habsburských korunních zemí s jistou

20 Srov. přílohu 1.

21 Srov. zmíněnou studii M. GROSS, *O integraciji hrvatske nacije*, s. 175–190.

22 Chorvatské království vstoupilo do personální unie s Uhrami v roce 1102, kdy na chorvatský trůn poprvé usedl příslušník uherské panovnické dynastie Arpádovců.

23 Oficiální název Benátské republiky obsahující jméno jejího patrona zněl Nejjasnější republika sv. Marka, zkráceně Republika sv. Marka.

mírou samosprávy. Formování moderního chorvatského národa probíhalo také na území osmanské Bosny, která byla roku 1878 okupována a třicet let poté anektována Rakouskem-Uherskem.

Primární příčinou roztržičnosti oblastí obývaných chorvatským etnikem byla osmanská teritoriální expanze v 15. a 16. století, v jejímž důsledku Chorvatské království ztratilo většinu svého území. Značná část chorvatské šlechty zahynula v bojích s Turky nebo uprchla na dosud svobodná území v povodí Kupy a Drávy, která byla v dobových pramenech výstižně nazývána *zbytky zbytků kdysi slavného království chorvatského*.²⁴ Oblasti v Dalmácii, jež ve středověku tvořily jádro chorvatského státu, byly s výjimkou úzkého pobřežního pásu a ostrovů, které obsadila Benátská republika, integrovány do osmanské říše. Centrum chorvatské státnosti se tak spolu s prchající šlechtou, jež byla nositelkou chorvatské státní myšlenky, přesunulo na sever do Panonie. Většina chorvatského teritoria se na dlouhou dobu ocitla pod osmanskou či benátskou nadvládou, případně byla začleněna do Vojenské hranice (Krajiny), která byla s výjimkou relativně malého území tzv. Bánské hranice (Banija/Banovina) vyňata ze správy chorvatského sněmu.²⁵

Průvodním jevem válek s osmanskými Turky byly mohutné přesuny obyvatelstva, které výrazně pozměnily etnický a náboženský ráz chorvatských zemí. V důsledku válečných operací v 15. a 16. století došlo k vylidnění rozsáhlých oblastí, jež byly následně osídleny převážně pravoslavnými přistěhovalci z osmanské říše, jejichž potomci v moderní době přijali srbskou národní identitu.²⁶ Část původního etnický chorvatského obyvatelstva římskokatolické víry, které v době tureckých výbojů na chorvatské území utrpělo značné demografické ztráty, konvertovala k islámu. Novou vlnu rozsáhlých přesunů obyvatelstva vyvolala série protitureckých válek na přelomu 17. a 18. století zakončených mírovými smlouvami ve Sremských Karlovcích (1699), Požarevci (1718) a Bělehradě (1739). Osmanská říše tehdy ztratila Uhry a podstatnou část někdejších chorvatských území ve prospěch habsburské říše a Benátské republiky, která výrazně rozšířila své državy v Dalmácii. Pouze malá část nově dobytých oblastí nárokovaných chorvatskou šlechtou však byla sloučena s bánským Chorvatskem. Většina jich byla včleněna do Vojenské hranice nebo připadla Benátkám. Početné muslimské obyvatelstvo donedávna osmanských provincií bylo v důsledku habsbursko-benátské „reconquisty“ nuceno uprchnout na území, jež zůstala pod sultánovou svrchovaností. Opačným směrem prchaly z obavy před tureckými represáliemi desítky tisíc křesťanů pravoslavného i římskokatolického vyznání. V následujících dvou staletích zpestřila etnic-

24 V původní latinské podobě *reliquiae reliquiarum olim magni et inclity Regni Croatiae*. Srov. Joanna RAPACKA, *Leksikon hrvatskih tradicija*. Zagreb 2002, s. 152–153.

25 Srov. tamtéž, s. 195–202.

26 Srov. Drago ROKSANDIĆ, *Srbi u Hrvatskoj: od 15. stoljeća do naših dana*. Zagreb 1991; M. ŠESTÁK, *Srbové v chorvatských zemích*; J. RAPACKA, *Leksikon*, s. 190–192.

kou mozaiku obyvatelstva chorvatských zemí kolonizace úrodné a po protitureckých válkách vyklidněné Slavonie přistěhovalci z ostatních částí habsburské monarchie (Srby, Němci, Maďary, Čechy ad.).

Chorvatské šlechtické rody, které na úsvitu novověku přišly o většinu svých statků, upínaly své naděje k budoucí porážce Turků, znovuvzkříšení Chorvatského království a obnovení jeho teritoriální integrity. V zájmu uchování vědomí o jednotě a suverenitě chorvatských zemí operovaly od konce 16. století s koncepcí tzv. Trojjediného království Dalmácie, Chorvatska a Slavonie, za jehož nedílnou součást považovaly také někdejší chorvatská území, jež se stále ještě nacházela pod osmanskou či benátskou nadvládou.²⁷ Konstantou politického působení chorvatského stavovského národa (*natio croatica*) v následujících staletích bylo zdůrazňování autonomních práv Trojjediného království a nutnosti navrácení a opětovného začlenění ztracených území do jeho struktury.²⁸

Svůj politický program opíraly chorvatské stavy o souhrn práv a privilegií (*iura municipalia*), jež byla pokládána za garanci historické kontinuity chorvatského státu a jeho suverenity ve vztahu ke koruně sv. Štěpána a panovnické dynastii.²⁹ Jednalo se zejména o tzv. *pacta conventa* vykládaná jako dobrovolný souhlas chorvatské šlechty se vstupem Chorvatska do personální unie s Uhrami (1102), dále akt zvolení Ferdinanda I. Habsburského za chorvatského krále (1527), k němuž chorvatští velmoži přistoupili nezávisle na vůli uherských stavů, a nakonec chorvatskou pragmatickou sankcí (1712), již chorvatský sněm schválil několik let před vznikem obdobného dokumentu uherské provenience.³⁰ Za výraz státoprávní indivi-

27 Srov. tamtéž, s. 110–113. V souladu s praxí ustálenou v chorvatské i české odborné literatuře používám termín Trojjediné království jako název a píše jej s velkým počátečním písmenem. Skutečné jméno tohoto, do značné míry abstraktního, politického útvaru ovšem znělo Království Dalmácie, Chorvatska a Slavonie (*Regna Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*). V souvislosti s chorvatskou národní integrací se od poloviny 19. století postupně prosazovalo odlišné pořadí zemí v jeho názvu, a to ve prospěch chorvatského jména: Království Chorvatska, Slavonie a Dalmácie. (Nikša STANČIĆ, *Hrvatska nacionalna integracija u 19. i 20. stoljeću: Ritmovi, ideologije, politika*. In: Ljubomir Antić /ed./, *Hrvatska politika u XX. stoljeću*. Zagreb 2006, s. 22)

28 Výraz *natio croatica* se až do 30. let 19. století objevoval v úředních dokumentech jako označení pro příslušníky chorvatského stavovského (feudálního) národa tvořeného šlechtou, vyšším duchovenstvem a zástupci svobodných královských měst. (J. RAPACKA, *Leksikon*, s. 132).

29 Srov. J. RAPACKA, *Leksikon*, s. 130–134, 138–140.

30 Chorvatskou pragmatickou sankcí přiznal chorvatský sněm nástupnické právo ženským potomkům habsburské dynastie na chorvatský trůn. Stejně jako v případě volby Ferdinanda Habsburského za chorvatského krále přijal sabor tento dokument nezávisle na uherském sněmu. Nedlouho po schválení chorvatské pragmatické sankce přistoupil císař Karel VI. k vydání pragmatické sankce pro všechny země habsburské monarchie (1713). Uherské stavy se přiznání nároku ženské linie Habsburků na uherský trůn protivily až do roku 1723, kdy byla schválena uherská pragmatická sankce, jež obsahovala klauzuli o nedělitelnosti zemí koruny sv. Štěpána. Uherským sněmem přijatý dokument tak víceméně zpochybňoval chorvatskou státnost a chorvatským stavům upíral právo na samostatné vystupování ve vztahu k panovnické dynastii. (Srov. Ferdo ŠI-

duality Trojjediného království byla pokládána rovněž existence župních sněmů a vlastního zákonodárného shromáždění (saboru), jemuž předsedal chorvatský bán. Od přelomu 18. a 19. století, kdy chorvatská samospráva začala čelit centralizačním a maďarizačním opatřením uherské vlády, se důležitým prvkem politického působení chorvatských stavů stala rovněž obrana latiny jako úředního jazyka v Chorvatsku a Slavonii. Maďarská liberální šlechta totiž právě v této době začala prosazovat program postupné transformace uherské části monarchie v centralizovaný národní stát, jehož obyvatelé by se plně ztotožnili s uherskou státní myšlenkou a maďarskou národní identitou.³¹

Za hlavní zbraň proti maďarizaci a omezování chorvatské autonomie byla nadále považována – Maďary a do určité míry i Habsburky zpochybňovaná – autonomní práva Trojjediného království. Jejich první systematický soupis pořídil těsně před vznikem moderních chorvatských národně-politických programů protonotář Josip Kušević v anonymně vydané brožuře *De municipalibus juribus et statutis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* (1830, O municipálních právech a statutech království Dalmácie, Chorvatska a Slavonie). Kuševićem kodifikované pojetí chorvatské státoprávní individuality vycházející z historicko-právní argumentace, kterou se příslušníci chorvatských stavů po staletí zaštiťovali při obhajobě svých privilegií v komunikaci s trůnem a uherskými protějšky, se poté stalo významnou složkou všech národně-integračních a politických koncepcí formulovaných v chorvatském prostředí v 19. století.

2. 1. 1. Turecké Chorvatsko

Stavovská ideologie obrany autonomních práv Trojjediného království ovlivnila rovněž pohledy budoucích generací chorvatských politických představitelů a ideologů na otázku historicko-politické příslušnosti Bosny. Tvůrci moderních národně-politických programů z této ideologie přejali koncepci tzv. Tureckého Chorvatska (*Turska Hrvatska*), jímž chorvatský stavovský národ označoval území mezi povodími řek Uny a Vrbasu, které bylo v letech 1528–1592 postupně včleněno do osmanské Bosny. V předchozích staletích tyto kraje přibližně mezi městy Bihać a Jajce buď přímo náležely k chorvatskému státu, nebo se po zániku středověké bosenské státnosti (1463) nacházely pod svrchovaností uhersko-chorvatských panovníků. Na počátku 18. století se tato oblast stala nejzápadnější výspou osmanské moci na evropském konti-

ŠIĆ, *Povijest Hrvata. Pregled povijesti hrvatskoga naroda 1526.–1918., drugi dio*. Split 2004, s. 336–339).

31 Srov. Nikša STANČIĆ, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb 2002, s. 95–99, 157–165; TÝŽ, *Hrvatski narodni preporod 1790–1848*. In: N. Stančić (ed.), *Hrvatski narodni preporod 1790–1848: Hrvatska u vrijeme Ilirskoga pokreta*. Zagreb 1985, s. 12–16; J. ŠIDAK et al., *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret*, s. 8–9, 15–18.; Ferdo ŠIŠIĆ, *Hrvati i Magjari od godine 1790 do 1873*. Zadar 1913.

mentě. Její příhraniční polohu od té doby vyjadřoval název Bosenská Krajina, který se pro označení většiny tohoto území užívá dodnes. Avšak v četných mapách a dalších pramenech chorvatské i evropské proveniencie byla tato oblast od počátku 17. století do okupace Bosny Rakouskem-Uherskem (1878) označována také termínem Turecké Chorvatsko. Chorvatské stavy tomuto teritoriu připisovaly status odlišný od ostatní Bosny, neboť je na základě historického práva považovaly za integrální součást Trojjediného království.³² Vydělování Tureckého Chorvatska z území osmanské Bosny a zdůrazňování jeho historické příslušnosti k chorvatskému státu bylo charakteristickým prvkem chorvatského politického myšlení až do druhé poloviny 19. století. Někteří chorvatští političtí představitelé a ideologové předminulého století rovněž operovali s termínem Turecká Dalmácie (*Turska Dalmacija*), kterým označovali Hercegovinu, případně její západní část do pravého břehu Neretvy. Také na tuto oblast se podle jejich představ vztahovalo chorvatské historické právo a v případě svržení osmanské nadvlády měla být sloučena s Trojjediným královstvím.³³

2. 2. Tradice chorvatského renesančního a barokního slavismu

Důležitým prvkem chorvatského národně-integračního procesu v 19. a na počátku 20. století byla ideologie slovanství.³⁴ Vědomí sounáležitosti s širším slovanským světem Chorvatům skýtalo nejen psychologickou oporu v boji proti maďarskému hegemonismu, ale také naději na překonání etnicko-konfesijní rozdrobenosti Trojjediného království formou cíleného rozvíjení vědomí společné slovanské identity jeho obyvatel. Slovanství předáků chorvatského národního hnutí 30. a 40. let 19. století i pozdějších generací národních ideologů bylo v tomto směru významnou měrou ovlivněno bohatou domácí tradicí renesančního a barokního slavismu,

32 „Chorvatsko existovalo jako státoprávní subjekt pod názvem Království Dalmácie, Chorvatska a Slavonie, ale ve skutečnosti bylo zvláštním politickým teritoriem v rukou chorvatské šlechty pouze bánské Chorvatsko, tj. území civilního Chorvatska a Slavonie. Chorvatská šlechta k trojjedinému království počítala na základě chorvatského státního práva vedle reálného teritoria Chorvatska a Slavonie také ‚virtuální teritorium‘, tedy část historického chorvatského území ztraceného většinou v období turecké expanze – Vojenskou Krajinu, Dalmácií, Bosnu do Vrbasu, kterou nazývala ‚tureckým Chorvatskem‘ a tři severovýchodní okresy Istrie.“ (N. STANČIĆ, *Hrvatski narodni preporod 1790–1848.*, s. 12–13)

33 Srov. Dominik MANDIĆ, *Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine*. Chicago – Roma 1978², s. 172–184; Marko MARKOVIĆ, *Descriptio Croatiae: Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata*. Zagreb 1993, s. 218–233; Zdravko SANČEVIĆ, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*. Zagreb 1998, s. 44–57.

34 Srov. M. ŠESTÁK, *K úloze slovanství; TÝŽ, Českoslovanství a jihoslovanství do roku 1918 (Ideje – problémy – souvislosti)*. In: *Slovanské historické studie* 21, 1995, s. 5–55.

jejímiž tvůrci byli učenci a literáti, kteří ve svých dílech velebili velikost a někdejší domnělou moc Slovanstva, jemuž přisuzovali společný původ a výjimečné postavení ve světových dějinách.³⁵

Průkopníkem těchto myšlenek v chorvatském prostředí byl dominikánský teolog z dalmatského ostrova Hvaru Vinko Pribojević (polovina 15. stol. – po roce 1532), který ve své řeči *De origine successibusque Slavorum* (O původu a dějinách Slovanů, 1525, vydáno 1532) lokalizoval domnělou pravlast Slovanů do jihovýchodní Evropy a poprvé na slovanském jihu zaznamenal etnogenetickou legendu západoslovanského původu o bratřích Čechu, Lechu (Poláku) a Rusovi.³⁶ Tito praotcové slovanských národů údajně z důvodu vnitřních rozbrojů opustili Dalmácii a následně ovládli národy, jež nosí jejich jméno.³⁷ Autor považoval Slovy na základě přesvědčení o jejich jazykové jednotě za jeden národ se společnými slavnými dějinami, jež ovšem upadly v zapomnění, neboť se dlouho nenašel člověk, který by je sepsal. Původ slovanského národa Pribojević odvozoval od Thráků, jež stejně jako Ilyry, Makedoňany a další antická etnika pokládal za Slovy. V zájmu posílení vědomí o historickém významu Slovanstva do jeho řad zahrnul také mnohé starověké a středověké panovníky, vojevůdce a učence (mj. Alexandra Makedonského, Aristotela, Konstantina Velikého či sv. Jeronýma).³⁸

Obdobně glorifikující a mytologizovaný přístup k výkladu historie Slovanů zvolil o několik desetiletí později dubrovnický benediktýn Ma-

35 Srov. Marek PŘÍHODA, *Russia in Croatian Slavism from the 16th to the 18th Century: Pribojević, Orbini, Vitezović, Križanić*. In: Lukáš Babka – Petr Roubal (eds.), *Prague Perspectives (II). A New Generation of Czech East European Studies*. Prague 2007, s. 159–176; Ivo BANAC, *Biljezi identiteta: heraldika i nacionalne ideologije kod južnih Slavena*. In: I. Banac, *Raspad Jugoslavije. Eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima*. Zagreb 2001, s. 35–66.

36 Legenda o praotcích slovanských národů, kteří pocházeli z Dalmácie či Panonie (tj. území někdejší římské provincie Ilýrie), se poprvé objevila v českých a polských kronikách 14. století. Pribojević určitou dobu pobýval v Krakově, kde se s touto teorií o původu Slovanů seznámil. V chorvatském prostředí se legenda těšila značné oblibě až do 19. století. V určitých obměnách se s ní setkáváme také u dalších představitelů chorvatského slavismu. V dílech některých autorů figuruje pouze dvojice bratrů Čech a Lech, kteří měli být praotci Čechů a Poláků (Mavro Orbini, Juraj Ratkaj). V textech z 18. a 19. století obvykle praotec Rusů nese jméno Mech. Průkopník dějepiscetví v severním Chorvatsku J. Ratkaj (1613–1666) lokalizoval místo původu bratří do Krapiny v chorvatském Záhoří. Shodou okolností z tohoto města pocházela vůdčí osobnost ilyrismu Ljudevit Gaj, který tuto koincidenci interpretoval jako znamení vlastní předurčenosti k výjimečnému poslání mezi Slovy. (J. RAPACKA, *Leksikon*, s. 122–123; dále srov. Václav ŽÁČEK et al., *Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918*. Praha 1975, s. 136, 204; Dušan TŘEŠTÍK, *Pověst o příchodu Čechů a pověst o příchodu Chorvatů*. In: D. Třeštík, *Mýty kmene Čechů (7.–10. století): tři studie ke „Starým pověstem českým“*. Praha 2003, s. 55–98)

37 Srov. Vinko PRIBOJEVIĆ, *O podrijetlu i zgodama Slavena*. Zagreb 2007, s. 144.

38 Srov. Marek PŘÍHODA, *Начало хорватског славизма (Винко Прибојевић, Мавро Орбини)*. In: Jiří Marvan (ed.), *Balto-Slavicum Pragense, Acta Slavica et Baltica*. Volumen VII. Praha 2007, s. 145–170.

vro Orbini (polovina 16. století – 1610) ve svém rozsáhlém spise *Il regno de gli Slavi* (1601, Království Slovanů).³⁹ Také dílo tohoto barokního učenice je prostoupeno četnými legendami a pseudohistorickými konstrukcemi, jež mají podpořit autorovu hyperbolizovanou vizi velikosti, síly a dějinné úlohy Slovanů. Orbiniho s jeho renesančním předchůdcem pojí kromě nekritického přístupu k pramenům víra ve společný původ Slovanů a autochtonní povahu jejich osídlení. Oba autoři považují za hlavní slovanskou ctnost odvalu, kterou Slované nesčetněkrát prokázali v bojích se svými protivníky. Domnělá slavná vítězství a hrdinské činy jsou v pojetí těchto představitelů chorvatského slavismu nejen vertikálou slovanských dějin, ale také „zdrojem historického optimismu“.⁴⁰

Orbini na rozdíl od Pribojeviće věnoval značnou pozornost aktuální osmanské hrozbě, respektive popisu válek jednotlivých jihoslovanských států s osmanskými Turky. Slovanům při té příležitosti vytýkal nedostatky soudržnosti v boji proti společnému nepříteli a jejich vnitřní rozbroje považoval za hlavní příčinu zániku mocných slovanských států. Zvláště varovně v této souvislosti vyznívalo autorovo vyprávění o údajném brzkém pádu Bosenského království pod osmanskou nadvládu v důsledku nedostatku svornosti tamních velmožů.⁴¹ Orbini svým dílem apeloval na slovanskou spolupráci, v níž spatřoval ústřední předpoklad úspěšného odporu proti osmanským uchvatitelům a příslib jejich budoucí porážky. Stejně jako Juraj Baraković, Ivan Gundulić, Ivan Tomko Mrnavić a řada dalších dubrovnických a dalmatských učenců a literátů žijících na přelomu 16. a 17. století sdílel přesvědčení, že to budou právě Slované, kdo nakonec sehraje rozhodující roli v porážce Turků.

V období protireformace získala myšlenka slovanské sounáležitosti vlivného zastánce v římskokatolické církvi, která jí v očekávání brzkého zániku osmanské říše hodlala využít jako ideologického prostředku k propagaci církevní unie mezi jihoslovanským obyvatelstvem pravoslavného vyznání. Klíčová úloha v těchto plánech připadla katolickým Jihoslovánům, kteří byli díky své jazykové vybavenosti považováni za nejvhodnější kandidáty pro misijní činnost mezi jejich soukmenovci odlišného vyznání na osmanském Balkáně. Součástí této strategie bylo rovněž užívání názvu

39 Úplný název Orbiniho díla zněl *Il regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni* (1601, Království Slovanů, nyní nesprávně nazývaných Schiavoni).

40 M. PŘÍHODA, *Начало*, s. 163.

41 Orbini tvrdí, že Bosňané byli národem, jehož bojovnost vyvolávala respekt tureckých dobyvatelů. Ti si prý dobře uvědomovali, že svého vítězství dosáhli především v důsledku nejednoty nepřítelů: „*Prema nekim pričanjima, nakon turskog zaposjednuća Bosanskog kraljevstva, nađe se u nazočnosti Mehmedovoj janjičarski aga, koji stade hvaliti junaštvo svojih janjičara u tom pothvatu, na što mu car odgovori kako bosansko kraljevstvo ne bi bilo tako lako palo da njegovi plemići bijahu ujedinjeni i složni, jer nesloga i nesuglasice bijahu pravi uzrok njihoje propasti. Potvrdili su to i mnogi kršćanski pisci. Bosanci, naime, bijahu puk ratnički, no među sobom nesložni.*“ (Mavro ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb 1999, s. 438)

někdejší římské provincie Ilýrie (*Illyricum*) pro oblast západního Balkánu a termínu *ilyrský* pro označení tamního slovanského obyvatelstva a jazyka. Kořeny této tradice sahají do doby humanistického okouzlení antikou a římskokatolická církev jejím přisvojením přispěla k upevnění přesvědčení o rodové a jazykové spřízněnosti Ilyrů a Slovanů, jehož průkopníky byli výše zmínění představitelé chorvatského slavismu.⁴² Tento ideologický konstrukt se v chorvatském prostředí i v budoucnu těšil velké přízni, o čemž nejlépe svědčí skutečnost, že ještě klíčová fáze chorvatské národní integrace se ve 30. a 40. letech 19. století uskutečnila právě pod ilyrským jménem.

Východní politika římské kurie posilovala protiturecký náboj chorvatského slavismu a především mu dodávala výraznou náboženskou dimenzi. Názorně tuto skutečnost dokládá životní pouť a dílo chorvatského římskokatolického kněze Juraje Križaniće (asi 1617/1618–1683), který dlouhodobě působil v Rusku, s nímž spojoval své naděje na osvobození jihoslovanských národů z osmanské nadvlády a obnovení jejich zaniklé státnosti. Dějinná mise Ruska ve vztahu k ostatním Slovanům ovšem byla tímto učencem vnímána jako předstupeň k realizaci vyššího cíle – obnovy jednoty křesťanské církve. Slované se v této souvislosti měli ujmout důležité role zprostředkovatele překonání církevního rozkolu.⁴³ Takovému prolínání slovanské myšlenky s úsilím o realizaci církevní unie se od časů protireformace stalo nedílnou součástí chorvatského slavismu a své přesvědčené zastánce našlo také mezi tvůrci a stoupenci chorvatské národně-integrační ideologie jihoslovanství v 19. století.

2. 2. 1. *Panchorvatská koncepce Pavla Rittera Vitezoviće*

Učenecký slavismus a stavovská ideologie obrany autonomních práv Trojjediného království se již v předobrozeneckém období proluly v díle polyhistora Pavla Rittera Vitezoviće (1652–1713), který ve svém spise *Croatia rediviva* (1700, Chorvatsko oživilé) poprvé propojil chorvatskou státoprávní tradici s představou o etnické a jazykové jednotě Slovanů.⁴⁴ Vychá-

42 O historických proměnách ilyrského ideologéma obsáhle pojednala Zrinka BLAŽEVIĆ, *Ilirizam prije ilirizma*. Zagreb 2008. Dále srov. J. RAPACKA, *Leksikon*, s. 74–77, 113–115; Petar KORUNIĆ, *Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije. Nacija i nacionalni identitet*. SlavonSKI Brod 2006, s. 356–357; Jaroslav ŠIDAK, *Ilirski pokret*. In: M. Gross (ed.), *Društveni razvoj u Hrvatskoj*, s. 191.

43 Srov. Marek PŘÍHODA, *Juraj Križanić v Rusku*. In: *Slovanské historické studie* 30, 2005, s. 9–58; Jaroslav ŠIDAK, *Počeci političke misli u Hrvata – J. Križanić i P. Ritter Vitezović*. In: *Naše teme* (Zagreb) 7–8, 1972, s. 1118–1135.

44 Jednalo se o dvaatřicetistránkovou brožuru vydanou v lednu 1700 v Záhřebu, jež se dochovala ve dvou částečně odlišných exemplářích. Její úplný název zněl *Croatia rediviva regnante Leopoldo Magno Caesare* (Chorvatsko oživilé za vlády císaře Leopolda Velikého). Srov. edici kompletního latinského originálu a chorvatského překladu díla: PAVAO RITTER VITEZOVIĆ, *Oživiljela Hrvatska*. Přiredila i prevela Zrinka Blažević, Zagreb 1997. Další literatura: Vjekoslav KLAJIĆ, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652–1713)*. Za-

zeje z teorie o chorvatské pravlasti Slovanů, která měla čtené stoupence nejen v jihoslovanském, ale také polském a českém prostředí, Vitezović prohlásil jméno Chorvat za synonymum údajně mladších výrazů Ilyr a Slovan. Slovanství ztotožnil s chorvatstvím a na této základní premise vystavěl svou vizi všeslovanské jednoty oděné do chorvatského hávu.

Brožura *Croatia rediiviva*, kterou její autor prezentoval jako náčrt (*prodromus*) obsáhlejší (ale nikdy nesepsané) práce, vyšla v době, kdy se chorvatský sněm vyrovnával s hlubokým zklamáním způsobeným karlovickým mírem (1699), kterým byly rozsáhlé oblasti, jež chorvatské stavy považovaly za nedílnou součást Trojjediného království, ponechány pod cizí nadvládou. Sabor jmenoval Vitezoviće do komise, jejímž úkolem bylo vytyčit nové hranice habsburské monarchie s osmanskou říší a Benátskou republikou. Dne 25. září 1699 tento rodák z přímořského Senje předal vedoucímu komise hraběti Luigimu Ferdinandu Marsigliemu pamětní list *Responsio ad postulata comiti Marsiglio* (Odpověď na žádosti hraběte Marsigliho), v němž odmítl benátské územní nároky vůči Dalmácii a požadoval obnovení Chorvatska v jeho plných hranicích (*limites totius Croatiae*).⁴⁵ Témuž muži Vitezović adresoval elegii *Ad comitem Marsiglium, caesarum legatum* (Hraběti Marsigliovi, císařskému pověřenci), ve které promlouvá hlasem nešťastné chorvatské vlasti a vyjadřuje její víru v budoucí vítězství nad Turky a navrácení Bosny, Sremu a Ramy do jejího náručí.⁴⁶

Jak napovídá úplný název Vitezovićova nejdůležitějšího politického spisu – *Croatia rediiviva regnante Leopoldo Magno Caesare* (Chorvatsko oživilé za vlády císaře Leopolda Velikého), autor se jeho prostřednictvím obracel k panovníkovi, do něhož vkládal své naděje na obnovení územní celistvosti chorvatského státu. Císaři Leopoldovi adresoval pojednání, v němž předložil historické argumenty, jež měly dokazovat starobylost chorvatského jména, vyvrátit benátské teritoriální nároky na východní pobřeží Jadranu a vytyčit rozsah území, na něž se v souladu s autorovou tezí o totožnosti Chorvatů

greb 1914; Zrinka BLAŽEVIĆ, *Vitezovićeva Hrvatska između stvarnosti i utopije. Ideološka koncepcija u djelima postkarlovačkog ciklusa Pavla Rittera Vitezovića (1652.–1713.)*. Zagreb 2002; TÁŽ, *Croatia rediiviva Pavla Rittera Vitezovića u suvremenom europskom kontekstu*. In: P. Ritter Vitezović, *Oživjela Hrvatska*, Priredila i prevela Zrinka Blažević Zagreb 1997, s. 13–55; Josip BRATULIĆ, „Oživjela Hrvatska“ u obzoru života i djela Pavla Rittera Vitezovića. In: Pavao Ritter Vitezović, *Oživjela Hrvatska*. Preveo Zlatko Pleše, Zagreb 1997, s. 7–40; Ivo BANAC, *Uskrsnula Hrvatska Pavla Rittera Vitezovića*. In: Kolo (Zagreb) 2, 1996, s. 5–18; J. ŠIDAK, *Počeci*, s. 1118–1135; M. PŘÍHODA, *Russia in Croatian Slavism*, s. 159–176.

45 I. BANAC, *Uskrsnula Hrvatska*, s. 13; J. BRATULIĆ, „Oživjela Hrvatska“, s. 22; Z. BLAŽEVIĆ, *Croatia rediiviva*, s. 85–87. Srov. též latinskou edici a chorvatský překlad tohoto pamětního listu v Pavao RITTER VITEZOVIĆ, *Oživjela Hrvatska*. Preveo Zlatko Pleše, Zagreb 1997, s. 187–215.

46 Latinský originál básně uveřejnil Vjekoslav Klaić (V. KLAJČ, *Život i djela*, s. 139–141). Srov. též J. BRATULIĆ, „Oživjela Hrvatska“, s. 22–23. Rama je název bosenské řeky a stejnojmenné středověké župy. Bosna pod tímto jménem od roku 1138 figurovala v titulatuře uherských králů (*rex Ramae*). (L. HLADKÝ, *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, s. 31)

s Illyry a Slovany vztahuje chorvatské historické právo. Vitezovićovo Chorvatsko tak zahrnovalo téměř celý slovanský areál od Baltského moře na severu po většinu Balkánského poloostrova na jihu.⁴⁷ Cílem tohoto historického konstruktů bylo zapůsobit na císaře, podnítit jeho iniciativu za osvobození jihoslovanských oblastí pod cizí nadvládou a docílit jejich sjednocení pod žezlem Habsburků na základě chorvatského historického práva.⁴⁸

Ačkoliv Vitezovićův apel k panovníkovi zůstal nevyslyšen, jeho panchorvatská koncepce neupadla v zapomnění.⁴⁹ Myšlenky a ideály tohoto čelného představitele chorvatského slavismu dobře znali a vysoce cenili chorvatští národní ideologové 19. století různých politických zaměření.⁵⁰ Kromě společných ideových východisek je s Vitezovićem pojil také historickistický a legitimistický způsob argumentace.⁵¹ Stoupenci první chorvatské národně-integrační koncepce ilyristu sdíleli s Vitezovićem rovněž jeho oddanost habsburské dynastii, do níž stejně jako jejich předchůdce vkládali své naděje na obnovení chorvatské teritoriální a politické integrity.

47 Tento celek se dle autorovy koncepce skládal ze Severního Chorvatska (*Croatia Septentrionalis*) a Jižního Chorvatska (*Croatia Meridionalis*), jejichž vzájemnou hranici tvoří řeka Dunaj. Oblasti severně od jejího toku Vitezović rozdělil na část venedskou (*Croatia Venedica*), sarmatskou (*Croatia Sarmatica*) a uherskou (*Croatia Ungarica*). Jižní Chorvatsko dále dělil na Červené Chorvatsko (*Croatia Rubra*), jež se rozkládá na území Srbska, Makedonie, Bulharska a Odrýsie (Thrákie), a Bílé Chorvatsko (*Croatia Alba*), složené ze čtyř oblastí: 1) Přímořské (*Croatia Maritima*), 2) Středozezemní (*Croatia Mediterranea*), 3) Meziříční (*Croatia Interannia*) a 4) Alpské (*Croatia Alpestrin*). Vitezovićovo Bílé Chorvatsko zahrnovalo zhruba území dnešního Chorvatska, Bosny a Hercegoviny, Slovinska a Černé Hory. (Srov. P. RITTER VITEZOVIĆ, *Oživjela Hrvatska*. Priredila i prevela Zrinka Blažević, s. 126–129)

48 Panovníkovi Vitezović adresoval také svou práci *Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva* (Královské ilyrijské Chorvatsko aneb Chorvatsko oživilé) z roku 1701, jež zůstala v rukopise. Učenec tentokrát svůj výklad zaměřil na oblasti jižně od Dunaje, jejichž jádro tvoří Ilýrie (území někdejší římské provincie *Illyricum*), přičemž zvláštní pozornost věnoval Bílému Chorvatsku (viz předchozí pozn.). V závěru pojednání vyzval císaře, aby upustil od dosavadní praxe uvádění názvů jednotlivých jihoslovanských zemí (Dalmácie, Slavonie, Ramy a Srbska) ve své titulatuře a začal používat titul krále ‚celého Chorvatska‘. (Srov. Z. BLAŽEVIĆ, *Vitezovićeva Hrvatska*, s. 90–91)

49 Záměrně užívám termínu panchorvatská koncepce, abych Vitezovićovy myšlenky o chorvatské identitě všech Slovanů odlišil od programu sjednocení slovanského jihu pod chorvatským jménem, tj. velkochorvatské národně-politické koncepce Anteho Starčevića a Eugena Kvaternika zformulované v 19. století. V chorvatské historiografii se v souvislosti s Vitezovićovou koncepcí vyskytují oba termíny.

50 O vlivu Vitezoviće na chorvatskou národní ideologii a politiku 19. století: I. BANAC, *Uskrsnula Hrvatska*, s. 17–18; J. ŠIDAK, *Počeci*, s. 1132–1134; Franjo FANCEV, *Hrvatski ilirski preporod jest naš autohton pokret*. Zagreb 1935, s. 19–21.

51 Chorvatský historik Ivo Banac je toho názoru, že tento způsob argumentace byl Chorvatům v podstatě vnucen historicko-politickými okolnostmi: „Chorvatům byl v určitém smyslu vnucen legitimistický způsob dokazování. Habsburský dvůr, Benátky Vitezovićovy doby, ale později i uherští právní teoretici – ti všichni zdůrazňovali historické argumenty s cílem ospravedlnit omezování chorvatské teritoriální celistvosti či někdejší municipální samostatnosti (iura municipalia). Proto chorvatští národní apologeti, počínaje Vitezovićovou generací, byli jednostranně historicističtí. [...] Oni pevně věřili, že staré nástroje historického a státního práva jsou neúčinnějšími prostředky v boji proti habsburskému a uherskému centralismu.“ (Ivo BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*. Porijeklo, povijest, politika. Zagreb 1995², s. 57.)

Chorvatští obrozenci 30. a 40. let 19. století znali také Vitezovićův spis *Bossna captiva* (1712, Bosna porobená),⁵² který pojednává o období vlády posledních bosenských panovníků a událostech spjatých se zánikem středověké bosenské státnosti.⁵³ Vitezović, jenž Bosnu nazval ‚srdcem Ilýrie‘ (*Illyrici cor*),⁵⁴ přispěl tímto svým dílem k afirmaci přesvědčení o rychlém pádu této země do osmanského područí v důsledku nesvornosti a zbabělosti bosenských velmožů.⁵⁵ V literatuře a historiografii 40. let 19. století se pak setkáváme s ideologizovanými ohlasy tohoto výkladu klíčových událostí bosenské historie,⁵⁶ které v dobovém kontextu vyznívají jako varování současníkům před tragickými důsledky národní nejednoty.

2. 3. Draškovićova *Disertacija iliti razgovor* (1832): první programový spis moderní chorvatské politiky

Spojovací článek mezi staletou stavovskou tradicí obhajování státoprávní subjektivity Trojediného království a moderními národně-integračními programy představuje anonymní brožura adresovaná chorvatským delegátům na uherském sněmu, zkráceně nazývaná *Disertacija iliti razgovor* (Dizertace neboli rozprava) z roku 1832.⁵⁷ Autorem tohoto prvního moderního politického spisu psaného v chorvatštině byl hrabě Janko Drašković (1770–1856), jeden z pozdějších čelných představitelů ilyrského hnutí.⁵⁸

- 52 Franjo Fancev cituje komentář Ljudevita Gaje k tomuto dílu, nespecifikuje však pramen, z něž čerpá. Hlavní ideolog ilyrismu v uvedené citaci oceňuje význam spisu pro poznání chorvatské historie a v souladu s Vitezovićovou panchorvatskou koncepcí poznamenává, že Bosna byla v minulosti součástí Chorvatska: „*Knjižica ta ima gledeč na historiju horvatsku veliku vrednost, [...] Bosnia, regio Illyria, est olim Horvatiæ pars.*“ (citováno dle: F. FANCEV, *Hrvatski ilirski preporod ...*, s. 20)
- 53 Úplný název díla vydaného v Trnavě zněl *Bossna captiva, sive Regnum et interitus Stephani ultimi Bossnae regis* (Bosna porobená aneb Panování a záhuba Štěpána, posledního bosenského krále). Srov. V. KLAJČ, *Život i djela*, s. 267–268, 280–282; Veljko GORTAN – Vladimír VRATOVIĆ (eds.), *Hrvatski latinisti: pisci 17. – 19. stoljeća*. Zagreb 1970, s. 146–151.
- 54 Srov. tamtéž, s. 150–151.
- 55 Srov. obdobné pojetí Mavra Orbiniho a Dubravko LOVRENOVIĆ, *Bosanski mitovi*. In: Erasmus (Zagreb) 18, 1996, s. 33.
- 56 Srov. např. Dragutin RAKOVAC, *Pěsma o propasti kraljevstva bosanskoga*. In: Kolo (Zagreb), Knjiga III., 1843, s. 28–30; Petar Markez Bona LUKOVIĆ, *Muhamed II. u Bosni: Tragedija u pet činah*. In: Danica (Zagreb) 2. 1. 1849 – 20. 1. 1849; Ivan ŠVEAR, *Ogledalo Ilirie, iliti dogodovština Ilirah...* Zagreb 1842, s. 198–205.
- 57 Úplný název Draškovićova spisu zněl: *Disertacija iliti razgovor, darovan gospodi poklisarom zakonskim i budućem zakonotvorcem kraljevinah naših, za buduću Dietu ungarsku odaslanem, držan po jednom starom domorodu Kraljevinah ovih. U Karlovcu, pritisvano slovima Joana Nep. Prettnera 1832.*
- 58 Srov. Jaroslav ŠIDAK, *Hrvatski preporodni pokret i grof Janko Drašković*. In: J. Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Zagreb 1973, s. 181–194; Igor KARAMAN, *Grof Janko Drašković u hrvatskom nacionalnom preporodu do 1848*. In: Janko Drašković, *Disertacija iliti Razgovor...* Karlovac 1991, s. 69–80)

Drašković v této své „instrukci“, kterou představitelé chorvatských stavů na uherském sněmu přijali za svůj politický program,⁵⁹ požaduje upevnění a rozšíření chorvatské autonomie ve vztahu k Uhrám,⁶⁰ reformu hospodářské politiky, demokratizaci školství či zavedení národního jazyka do úředního styku.

Zároveň však předestírá program konstituování širší jihoslovanské politické jednotky v úzkém státoprávním svazku s Uhrami, která by přesahovala hranice Trojjediného království. Podle autorových představ by měl tento útvar, který nazývá Velkou Ilýrií případně Královstvím ilyrským,⁶¹ na základě prolnutí chorvatské státoprávní tradice a principu jazykové příbuznosti zahrnovat nejen Chorvatsko, Slavonii a Dalmácii, ale „z milosti vyšší králů našich“ také slovinské země, Istrii, a v budoucnu snad také Bosnu. V souvislosti s touto osmanskou provincií autor vyslovuje naději, že se „časem Bosna, kde toliké rody naše žily, s pomocí naší do objetí našeho navrátí“.⁶² V této Draškovićově konstataci se zrcadlí chorvatskou šlechtou po staletí udržovaná víra v porážku Turků a navrácení jejich někdejších statků ztracených v 16. století v důsledku osmanské teritoriální expanze a šíření hranic bosenského sandžaku (od roku 1580 pašalíku) do oblastí, jež sice bývaly součástí středověkého chorvatského státu, ale které i po karlovickém míru roku 1699 zůstaly pod osmanskou nadvládou. Jak již bylo řečeno, chorvatská šlechta toto teritorium za hraničními řekami Unou a Sávou (Turecké Chorvatsko) považovala za nedílnou součást Trojjediného království.

V souladu s tímto principem Drašković také rozlišuje Bosnu, Turecké Chorvatsko a Hercegovinu ve své tabulce stanovující počty, náboženskou strukturu a jazykovou příslušnost populace jednotlivých oblastí zamýšlené

59 Chorvatský historik Ivo Goldstein tento moment výstižně označil za konec defenzivní chorvatské politiky vůči maďarskému nacionalismu. (Srov. Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*. Zagreb 2008², s. 242)

60 Drašković v souladu s výše rozebíranou stavovskou ideologií zdůrazňuje, že chorvatské země nebyly dobyty a pokořeny, nýbrž dobrovolně vstoupily do svazku s uherským královstvím: „da uoiek pamtimo da kraljevine naše niesu osvojene i pridobljene, nego da mi dobrovolno pristali jesmo od prvine još ungarskim zakonu s tim savezom“ (Miroslav ŠIČEL /ed./, *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*. Zagreb 1997, s. 60)

61 Drašković tedy s výše zmíněnými představiteli chorvatského slavismu sdílel přesvědčení o etnické jednotě Ilýrů a Chorvatů. Stejně jako Vitezović usiloval o získání přízně panovníka pro uskutečnění svého programu. Zdůrazňuje proto, že vznik Velké Ilýrie by byl pro trůn přínosem: „Nedvojno jest da onda takovo kraljevstvo Iliričko pol četiri milion duša brojeće imenu diku i sostojanju snagu, kruni pako korist vječnu zahraniiti i mjerilu uharno prignuti moglo bi.“ (Tamtéž, s. 61)

62 „Moguće jest opet i još više, ako li s vrimenom Bosna, gdi tolike rozgve naše živoše, s pomoćjum našum u nadre naše se povrati; kakvo li to jasno ufanje za naš narod. I baš kako svakomu srdcu ufanje i svakomu jeziku molba dopuštena jest, još i to ufati se i od boga moliti volno bude, da nam se z milostkjum višnjum kraljev naših onaj kraj koji se sada imenom Ilirije ozivlja i koji jezika našemu spodobnoga govori, s nama združi.“ (Tamtéž, s. 60–61) Výrazem Ilýrie zde má autor na mysli jednu část území někdejších Ilýrských provincií (1809–1816) založených Napoleonem, která po reintegraci do habsburské monarchie tvořila v letech 1816–1849 Království Ilýrie (Istrie, Kraňsko, Korutany, Terst, Gorica).

Velké Ilýrie.⁶³ Údajně chorvatské historické právo na část Bosny ovšem rozšiřuje na celé její území, což činí na základě povědomí o etnické a jazykové spřízněnosti Bosňanů s obyvatelstvem Trojjediného království. Drašković tak ještě před zformulováním moderních chorvatských národně-integračních ideologií definuje Bosnu jako součást chorvatského dějinného a etnického prostoru. Do její populace ovšem ve zmíněném přehledu struktury obyvatelstva zahrnuje pouze katolíky a pravoslavné, přičemž místní početnou komunitu slavofonních muslimů ztotožňuje s Turky.⁶⁴ Draškovićův odmítavý postoj k vyznavačům islámu kontrastuje s jeho vstřícností vůči pravoslavným křesťanům, které označuje za „naše bratry“, jejichž ritus byl v chorvatských zemích praktikován dříve než obřad římský.⁶⁵ Pravoslavné věřící autor na rozdíl od muslimů považuje za rovnoprávnou součást národa obývajícího Velkou Ilýrii, který nazývá Slavo-Chorvaty.

Drašković svůj program záměrně sepsal ve štokavštině, která byla v době vzniku spisu obvykle nazývána ilyrským jazykem (*lingua illyrica*). Podle jeho představ mělo právě toto nářečí v budoucnu plnit úlohu úředního jazyka Království ilyrského, neboť se jedná o mateřštinu většiny jeho obyvatel.⁶⁶ V zájmu perspektivy národní a politické integrace širšího jihoslovanského prostoru tak tento politik upřednostnil štokavský dialekt před svou mateřskou kajkavštinou, užívanou v Záhřebu a přilehlých severozápadních chorvatských oblastech. Předznamenal tak jazykovou politiku ilyrského hnutí, jehož stoupenci rovněž prosazovali kodifikaci spisovného jazyka na štokavském základě, ačkoliv většinou pocházeli z kajkavského prostředí. Také za jejich volbou stálo přitom přesvědčení, že štokavština, již hovoří Slované v Bosně, Hercegovině, Srbsku a Černé Hoře, bude vhodným médiem pro kulturní a politické sblížení těchto oblastí s Trojjediným královstvím.⁶⁷

63 M. ŠICEL (ed.), *Programski spisi*, s. 78.

64 Tamtéž.

65 „Na svršetku riečih mojih opominati vas moram da ne zaboravite na bratju našu bogoštovja staroga, koji osobito u naših kraljevinah prijašni rimskomu bija.“ (Tamtéž, s. 75)

66 Na chorvatském etnickém území se vyskytovala a dodnes vyskytují tři dosti rozdílná nářečí, jejichž názvy jsou odvozeny od výslovnosti tázacího zájmena *co* – štokavské (*što*), kajkavské (*kaj*) a čakavské (*ča*). Štokavština tvoří základ současné spisovné chorvatštiny, srbštiny, bosněštiny i černohorštiny. Jedná se o nejrozšířenější dialekt na slovanském jihu, který je užíván ve většině Srbska, Bosně a Hercegovině, Černé Hoře a některých chorvatských oblastech (Slavonie, Baranja, Srem, Lika, Banija, Kordun, vnitrozemí Dalmácie a dubrovnické přímoří). Kajkavština a čakavština jsou nářečmi výhradně chorvatskými. Čakavský dialekt se vyskytuje v přímořských oblastech (Istrie, většina ostrovů, část pobřeží severní a střední Dalmácie), kajkavština dominuje v severozápadním Chorvatsku, kde se nalézá chorvatská politická, hospodářská a kulturní metropole Záhřeb.

67 Při výběru štokavštiny za základ spisovného jazyka sehrála rovněž důležitou úlohu skutečnost, že toto nářečí bylo jazykem ilyristy vysoce ceněné dubrovnické barokní literatury. Součástí bohatého štokavského literárního dědictví byla také díla bosenských a dalmatských františkánů 18. století, jež se těšila značné oblibě mezi prostým slovanským lidem po celém katolickém Balkáně. Šíření těchto textů přispívalo k afirmaci što-